

Міжрегіональна Академія управління персоналом
Міжнародна Кадрова Академія
Конфедерація недержавних вищих закладів освіти України
Українсько-Азербайджанський інститут
соціальних наук і самоврядування Г. А. Алієва
Духовно-просвітницький Центр імені Святих Апостолів
ГО "Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління"

УКРАЇНЬСКА ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА: ФІЛОСОФСЬКІ, ТЕОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ В ІНТЕРЕСАХ ЛЮДИНИ

*Матеріали науково-практичної конференції
м. Київ, МАУП, 19 травня 2016 р.*

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2016

Редакційна колегія: *М. Н. Курко* (голова), д-р юрид. наук, проф.
М. Ф. Головатий (заступник голови), д-р політ. наук, проф.
В. М. Воронін (відповідальний редактор), д-р іст. наук
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.
М. Л. Головка, д-р іст. наук, проф.
В. І. Литвиненко, д-р. юрид. наук, доц.
Ю. О. Мєлков, д-р філос. наук
Діонісій Мартишин, прот., д-р богосл. наук
Н. Б. Отрешко, д-р соціол. наук, проф.
Є. О. Романенко, д-р наук з держ. упр., доц.
Ю. П. Сурмін, д-р соціол. наук, проф.

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 25.05.16)*

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Українська держава і Церква: філософські, теологічні та практичні аспекти співпраці в інтересах людини: Матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, МАУП, 19 трав. 2016 р. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2016. — 240 с.

У пропонованому збірнику подано статті та тези учасників науково-практичної конференції, що охоплюють широку проблематику ролі Церкви у сучасній Україні та перспективи розвитку державно-церковних відносин.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться питаннями державно-церковних відносин.

ЗМІСТ

Бідзюра І. П. Державно-церковні відносини, свобода совісті та віросповідальна політика в сучасній Україні	5	прот. Діонісій Мартишин Діалог Української Православної Церкви та Української держави в соціальній думці Блаженнішого Митрополита Володимира (Сабодана)	53
Варзарь І. М. Очерк жизнедеятельности Петра Могилы в историологии соотношения религии, церкви и власти ренессансного времени: автореференции избранных страниц моей выстраданной книги	8	Мєлков Ю. О. Церква та держава як філософські концепти: спорідненість чи протилежність?	64
Головатий М. Ф. Свобода совісті: релігійний та соціальний аспекти осмислення та забезпечення у житті людини	27	Отрешко Н. Б. Сравнение социальных доктрин католической и православной церквей	73
Гула Р. В. Практика державно-церковних відносин між радянською владою та Руською православною церквою у 1918–1929 рр.	32	Попов В. Ж. Церква в умовах революції та громадянської війни 1917–1920 рр.	80
Дєгтяр О. А. Взаємозв'язок церкви та інформаційного суспільства	35	Романенко Є. О., Чаплай І. В. Особливості взаємодії держави і Церкви: історія та сучасність	91
Драгомирецька Н. М. Соціальні проекти релігійних спільнот: світові тенденції	38	Ручка А. О. Сучасна духовність у фокусі соціологічної аналітики	96
Заросило В. О. Деякі питання організації і проведення масових релігійних заходів	42	Сагач Г. М., Мартиненко В. Ф. Актуальні проблеми розвитку духовно-моральної культури особистості та суспільства: діалог християнської Церкви і суспільства	104
Кальниш Ю. Г. Перспективи розвитку державно- церковних відносин в Україні (соціальне партнерство)	46	Сурмін Ю. П. Релігія та освіта в Україні: контури взаємодії	114
Козюра І. В. Церква і народна освіта на Полтавщині	49	Бєльська Т. В. Церква в умовах трансформацій глобалізованого світу	122

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ЦЕРКВИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

На сучасному етапі характер державно-церковних відносин є одним з головних показників рівня розвитку держави і релігійних конфесій, оскільки він відображає ступінь реалізації принципу свободи совісті як однієї з головних складових фундаментальних прав і свобод людини. В даний час, відбувається різка і суперечлива політизація релігійних відносин, які, в свою чергу, стали широко використовуватися як церковною, так і політичною владами. Зрощення влади і релігії не несе блага ні державі, ні суспільству, ні релігійним об'єднанням. Пошук оптимальних церковно-державних відносин, як і раніше, залишається актуальною проблемою. В даному контексті метою статті є аналіз особливостей моделей взаємодії держави і релігійних інститутів, в контексті соціальної нестабільності і геополітичних конфліктів сучасного світу.

Проблема взаємин держави і релігії в соціальній філософії розглядається, перш за все, в інституціональному аспекті як проблема взаємодії держави і церкви, а також різних релігійних організацій. Вона не може бути адекватно проаналізована без звернення до богословсько-теологічних концепцій церкви. Церква в них розглядається, перш за все, як громада віруючих, об'єднаних особливими відносинами з Богом. Можна виділити кілька ідей, за допомогою яких конституюється основне розуміння образу церкви в богословській літературі. Серед них: ідея соціального цілого, що визначається загальним прийняттям однієї істини і загальної любові до одного блага, де істина людського існування і благого життя відкривається в релігії і церкві (Аврелій Августин); церква є від Бога встановлене суспільство людей, з'єднаних православною вірою, Законом Божим, священним началом і таїнствами (православний катехізис митрополита Філарета (Дроздова); церква є громада віруючих в Господа Ісуса Христа, Сина Божого людей, відроджених Ним і Духом Святим, з'єднаних в любові і під безперервним впливом Святого Духа, що досягають досконалості (Іларіон (Троїцький)); церква як образ Божий, оскільки вона, подібно Богу, здійснює єднання серед віруючих; навіть якщо вони різняться за своїми способами життя, про-

те знаходять в церкві єдність через віру (Максим Сповідник); церква як Боголюбський організм має не тільки таємничу сутність, а й історичну складову, яка входить в зіткнення і взаємодію із зовнішнім світом, в тому числі, з державою; держава, яка існує для улаштування мирського життя, також стикається і взаємодіє з церквою (Сергій Радонезький); збори “чоловіків”, віруючих в Ісуса Христа, є і називається церква (митрополит Платон); церква перебуває між народами, як вселенський Боголюбський організм (патріарх Московський і всієї Русі Пімен); соціальне диво, поєднане явище людини і Бога в образі Христа і виступає як би його продовженням (апостол Павло).

Виходячи з даного розуміння церкви, теологами вибудовується особлива ієрархія релігійних відносин. Відносини віруючих з Богом розуміються як осередок церковного життя, а все інше — функції церкви мисляться як підлеглі цій центральній задачі. У просторовій моделі життя церкви трактується як взаємодоповнення вертикальних і горизонтальних відносин. Вертикаль, що несе основне ціннісно-сміслові навантаження, мислиться як символ відносин людини і Бога, заснованих на таїнстві віри, абсолютній довірі Творця, його нескінченному шануванні, опіці і любові. Це сакраментальна і глибоко особистісна складова церковного життя. Горизонталь розуміється як мережа соціальних відносин, що зв'язують віруючих в єдину громаду — церкву. Вона також заснована на любові, довірі і всепрощенні, але, в даному випадку, на любові до ближнього.

Таким чином, ортодоксальне трактування взаємодії церкви і держави передбачає невтручання церкви в мирське, а, тим більш, політичне, державне життя, те, що найважливішою місією релігійної громади є створення умов для внутрішнього спілкування віруючого з Богом, метою якого є утвердження людини на шляху “обоження”, або усунення численних нашарувань неподібність Богу, пов'язаних з гріховністю і тваринними початками людської природи.

Метою статті є дослідження особливостей взаємодії держави і церкви в суспільствах на різних стадіях розвитку.

Слід зазначити, що в процесі історичної еволюції склалися наступні моделі державно-церковних відносин.

1. “Модель симфонії” (реалізована на практиці з порушеннями і спотвореннями) сформувалася на основі уявлення про ідеальну форму взаємин держави і церкви, де держава визнавала православну церкву найбільшою народною святинею. Прообразом цієї моделі була Візантія, де державно-церковні відносини намагалися вибудувати на принципах співпраці, взаємної підтримки і відповідальності без вторгнення в компетенції один одного.

2. Доктрина “двох мечів” сформувалася на європейському Заході в Середньовіччі під впливом трактату Блаженного Августина “Про град Божий”. Відповідно до цієї моделі, церковна і державна гілки влади сходяться до Римського єпископа. Але, в ході новоевропейських, буржуазно-демократич-

них перетворень у багатьох західних країнах католицька церква поступово була витіснена на периферію політичного життя і юридично відсторонена від безпосередньої участі в здійсненні державної влади.

3. У тих європейських країнах, в яких перемогла Реформація, склалася специфічна “модель територіалізму”. Її суть полягала в тому, що внутрішній суверенітет держави передбачав повний контроль релігійного життя. Девізом цієї системи взаємовідносин стали слова: “чия влада, того й релігія”. У реальному житті реалізовувалася пом’якшена форма цієї моделі — державна церковність.

4. Модель “радикального відділення церкви від держави”, вперше, сформувалася в Сполучених Штатах Америки, які, спочатку, представляли собою багатоконфесійну державу, яка передбачає нейтральне ставлення владної системи до всіх конфесій. Пізніше, ця модель стала підставою для організації релігійного життя в багатьох країнах Європи, включаючи Союз Радянських Соціалістичних Республік (далі — СРСР), де, на відміну від країн Заходу, велася ще активна, ідеологічна і політико-правова боротьба з релігією і церквою.

5. Можна також виділити модель проміжного характеру. Церква може мати ряд привілеїв і обов’язків, делегованих їй державою, але, при цьому, не бути державною церквою у прямому розумінні цього слова [1].

Як же сьогодні реалізується взаємодія Церкви і держави, коли фактори соціальної та геополітичної нестабільності в країні нарастають?

Так, в “Статуті Української православної церкви” остання визначається як церква, що є самостійною і незалежною у своєму управлінні та устрої. У взаєминах церкви і держави має враховуватися відмінність їх природ: Церква заснована самим Богом, мета якої — порятунок людей, а богоустановленість державної влади — історично опосередкована, де мета держави — це забезпечення земного благополуччя людей.

У сучасному світі держава є світською і не пов’язує себе релігійними зобов’язаннями, тобто, її співпраця з церквою обмежена низкою областей і заснована на взаємному невтручанні в справи один одного. Однак, принцип світськості держави не можна розуміти як радикальне витіснення релігії з усіх сфер життя народу, відсторонення релігійних об’єднань від участі у вирішенні суспільно-значущих завдань, позбавлення права давати оцінку діям влади. Даний принцип передбачає лише поділ сфер компетенції держави і церкви, невтручання їх у внутрішні справи один одного. Завдання і діяльність церкви і держави можуть збігатися в досягненні певної земної користі, а, також, в здійсненні спасительної місії церкви. Церква не повинна брати на себе функції держави, але може звернутися до державної влади з проханням, або закликом вжити владу в певних випадках. Держава не повинна втручатися в життя церкви, а, також, церква чекає прояву поваги до її канонічних норм і внутрішніх принципів [2].

Відповідно до заяв священноначалія, УПЦ не бере участі в політичній боротьбі, у неї немає політичних амбіцій, вона не претендує на те, щоб бути

політичним лідером. Церква не може і не повинна обслуговувати партікулярні політичні інтереси, тому що те, що для однієї людини в суспільстві є, з політичної точки зору, благом, для іншого є злом. Вона повинна бути місцем зустрічі людей різних поглядів, будучи розділених за політичними, соціальними, майновими і національними ознаками [3].

Разом з тим, між церквою і державою повинен бути діалог і співпраця у вирішенні різноманітних життєво важливих питань. Взаємодія церкви і держави обумовлена необхідністю сприяння духовному і матеріальному процвітання народу. [4].

Однак, зростання геополітичної напруженості в світі, зміна конфігурації світового порядку після розпаду СРСР, спалахи міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів спровокували перегляд церковної політики по відношенню до держави. Відділення релігійних об'єднань від держави означає лише невтручання релігійних і державних управлінських структур у справи один одного, а зовсім не вигнання релігії зі сфер освіти, культури, військової справи, з суспільної дискусії і життя країни, в цілому.

Згаданий правовий принцип вже, тим більше, не означає відчуження, або протистояння церкви і держави [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Органи державної влади України активно співпрацюють з релігійними організаціями з широкого спектру питань державної політики — від проблем освіти і культури до питань національної безпеки.

Сьогодні не можна допустити політизації та ідеологізації християнської релігії і церкви. Не можна перетворювати релігію в заручницю політичних інтересів, розглядати її як важливий фактор в політичній боротьбі, вбачаючи в церкві лише специфічну громадську організацію, авторитет і вплив якої можна використовувати в певних політичних цілях. Тому, що політизація відносин держави і релігії, в умовах загострення цивілізаційних конфліктів, може призвести не тільки до падіння авторитету церкви в ситуації провалу тієї чи іншої світської стратегії розвитку, а й загострення міжконфесійних протиріч, політичних і громадянських протистоянь. Таким чином, політизація ролі церкви, на сучасному етапі, сприяє, швидше, ескалації конфлікту, а не його запобіганню.

Література

1. *Бініон М.* Церква проти уряду: Англікани й католики засуджують плани легалізації одностатевих шлюбів / М. Бініон // Укр. тиждень. — 2012. — № 12. — С. 42–43.
2. *Горлач М. І., Кремень В. Г.* Політологія: наука про політику: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. І. Горлач, В. Г. Кремень. — К.: Центр учб. л-ри, 2009. — 840 с.

3. *Крамар О.* Влада та її церква / О. Крамар // Український тиждень. — 2011. — № 2. — С. 10–12.
4. *Малик В.* Політика і релігія в сучасному українському суспільстві / В. Малик // Релігія та соціум. — 2008. — № 1. — С. 97–102.
5. *Хриенко Н. О.* Церква, которая объединяет: Украинцы в Боснии смогли выжить, сохранить свой язык и духовное лицо благодаря УГКЦ / Н. О. Хриненко // День. — 2012. — 15–16 июня.